

Această carte a apărut cu sprijinul oferit de TRADUKI, o rețea pentru promovarea literaturii din care fac parte: Ministerul Federal al Afacerilor Europene și Internaționale din Republica Austria, Ministerul Afacerilor Externe din Republica Federală Germania, fundația culturală Pro Helvetia din Elveția, KulturKontakt Austria, Institutul Goethe, Agenția Slovenă de Carte JAK, Ministerul Culturii din Republica Croația, Resortul pentru Cultură al guvernului principatului Liechtenstein, Fundația Culturală Liechtenstein și Fundația S. Fischer.

traduki

Byung-Chul Han (n. 1959, Coreea de Sud) este autor și eseist, profesor la Universitatea de Arte din Berlin, unde predă filozofie și filozofia culturii. A făcut studii de filozofie, germanistică și teologie catolică în Germania, la Freiburg in Breisgau și la München. Teza de doctorat, susținută la Freiburg în 1994, avea ca temă conceptul de „dispoziție afectivă“ în gândirea lui Martin Heidegger. Abilitat ca profesor în anul 2000 la Universitatea din Basel, a activat până în anul 2010 ca docent privat. Între 2010 și 2012 a fost profesor de filozofie și teoria comunicării prin mass-media la Universitatea din Karlsruhe. Este autor a aproape douăzeci de cărți scrise în limba germană. Dintre titlurile mai importante: *Martin Heidegger. Eine Einführung* / *Martin Heidegger. O introducere* (1999); *Tod und Alterität* / *Moarte și alteritate* (2002); *Hyperkulturalität. Kultur und Globalisierung* / *Hiperculturalitate. Cultură și globalizare* (2005); *Was ist Macht?* / *Ce este puterea* (2005); *Müdigkeitsgesellschaft* / *Societatea oboseală* (2010), *Transparenzgesellschaft* / *Societatea transparenței* (2012); *Agonie des Eros* / *Agonia erosului* (2012).

BYUNG-CHUL HAN

Agonia erosului

și alte eseuri

Traducere din germană de
VIORICA NIȘCOV

Cuvânt înainte de
CĂTĂLIN CIOABĂ

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Cătălin Cioabă
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Patricia Rădulescu, Iuliana Glăvan
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Artprint

Byung-Chul Han
Müdigkeitsgesellschaft
© MSB Matthes & Seitz Berlin 2010
Transparenzgesellschaft
© MSB Matthes & Seitz Berlin 2012
Agonie des Eros
© MSB Matthes & Seitz Berlin 2012
All rights reserved by and controlled through
MSB Matthes & Seitz Berlin Verlagsgesellschaft mbH
© Copyright of the translation:
S. Fischer Foundation by order TRADUKI

© HUMANITAS, 2014, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HAN, BYUNG-CHUL
Agonia erosului și alte eseuri / Byung-Chul Han;
trad.: Viorica Nișcov; ed.: Cătălin Cioabă. –
București: Humanitas, 2014
Index
ISBN 978-973-50-4326-1
I. Nișcov, Viorica (trad.)
II. Cioabă, Cătălin (ed.)
14
821.112.2-4=135.1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

O radiografie metafizică

Cuvânt înainte

Nimic nu e mai greu pentru filozofie decât să țină pasul cu lumea. Cu lumea istorică, psihologică, socială, cu lumea în ansamblul ei – lucruri și întâmplări laolaltă. Chiar dacă, de la începuturi, a privit lumea cu un ochi pătrunzător, căutând să o surprindă *sub speciae aeternitatis*, se pare că nu reușește întotdeauna și pentru totdeauna: e nevoită nu doar să-și ajusteze din când în când instrumentarul, nu doar să focalizeze cu nouă acuratețe vechile ei concepte, ci să se transforme ea însăși, să se reinventeze, să ia totul de la început. Înălțimea metafizică de la care a scrutat cândva lumea a rămas un loc din care nu se mai vede mai nimic, sau se vede ca prin ceață o lume care nu mai este.

Astfel că, din când în când – și din ce în ce mai des –, pentru a contracara această fatală defazare, gândirea filozofică renunță treptat la vechile ei pretenții, derivate dintr-o metafizică ce are în centrul ei imuabilul, pentru a observa lumea omului, cu inerentele ei transformări. Și asta pentru a ajunge totuși să înțeleagă lucrurile ultime și să le rostească. Precum un doctor atent, filozofia face periodic radiografii universului nostru și le privește în lumina vechilor ei idealuri de cunoaștere. Apoi, cu un ton întotdeauna grav, ni le interpretează metafizic: ne spune cum stăm, ce s-a mai întâmplat cu noi.

Cartea de față este o astfel de radiografie metafizică. Una de dată foarte recentă, fiindcă nu demult un gânditor important al secolului XX ne-a spus despre noi, cei din modernitate, lucruri ce păreau definitive. Martin Heidegger s-a „răfuit“ în tinerețe cu întreaga istorie a filozofiei europene, văzând-o ca pe un simptom al „uitării ființei“, pentru ca în a doua parte a carierei să-și îndrepte privirea către contemporaneitate, unde a diagnosticat o mutație de proporții în raport cu lumea pre-modernă. În viziunea lui, lumea modernă reprezintă o *culminație* a istoriei de până acum, cea a „uitării ființei“.

Însă Heidegger, cum bine știm, și-a încheiat viața vorbind în cuvinte cu înțeles greu descifrabil despre un „alt început“ al gândirii, despre o nouă epocă ce va să vină, una despre care știm în linii mari doar atât: ceea ce s-a prefigurat din Antichitate și a ajuns să culmineze odată cu noi – în speță un anumit tip de „relație cu ființa“ – va cunoaște o răsturnare. Vom ajunge cândva în punctul în care vom putea avea un alt tip de „relație cu ființa“.

Dar iată că, înainte de a veni acel „alt început“ anunțat de către Heidegger, epoca noastră ajunge la noi culminații. Postmodernitatea oferă surprize, ne pune sub ochi fenomene greu încadrabile, ale căror forme nu se mai potrivesc în fagurele minții noastre. Și asupra cărora Heidegger pare să nu fi apucat să se pronunțe. O face însă Byung-Chul Han, un scriitor de origine coreeană, în prezent profesor în Germania și filozof de limbă germană, în ale cărui excelente eseuri întâlnim o filozofie postheideggeriană cum nu era de așteptat așa curând. Probabil că și această „încetățenire“ a unui asiatic în filozofia europeană reprezintă un fapt semnificativ. Căci Heidegger, în perioada târzie, într-o scriere intitulată *Dialog cu un oaspete japonez*, vorbea despre o autentică întâlnire

viitoare a celor două lumi în spațiul gândirii. Ea era chiar un semn prevestitor al aceluși „alt început“ întrezărit de el.

Epoca asupra căruia se apleacă Byung-Chul Han, și căreia îi face o adevărată radiografie metafizică, este lumea noastră prezentă, așa cum arată ea de câteva decenii încoace. Veștile, desigur, nu sunt bune, există fenomene „îngrijorătoare“. E vorba, printre altele, de lumea Internetului și a comunicării de masă prin intermediul acestei omniprezente rețele. În acești puțini ani – și cât înseamnă ei raportați la istoria de până acum? –, lumea omului a cunoscut mutații fundamentale. Căci Internetul a modificat și ceea ce n-are atingere cu el. Dar, mai ales, ne-a transformat fundamental tempoul vieții, ne-a pus zilele într-o alertă a cotidianului, din omogenitatea căruia nu se mai desprind clipe privilegiate. Clipe de care să ne aducem aminte, clipe unice, nu mai există. Există în loc, spune Han, doar monotonul „click“. Timpul s-a golit de *kairós*, de clipa cea prielnică, s-a dezarticulat, s-a fărâmițat în atomi a căror mișcare centrifugă ne disipă existența. Viața omenească a devenit „radical efemeră“.

Interesant este că, potrivit diagnosticului lui Han, până și felul de a munci este altul în contemporaneitate și că tocmai obsesia pentru o *vita activa* dezlănțuită ne definește acum. Trăind într-o „societate bazată pe performanță“, în care „nimic nu e imposibil“, omul devine un *animal laborans* ce nu mai cunoaște oprire și odihnă, până într-acolo încât ajunge să se „autoexploateze de bună voie, fără coerciție străină“. La pândă stau însă depresia și o *neputință* atât de fundamentală, încât se lasă formulată ca un „a nu mai putea să poți“. În eseul intitulat *Societatea oboselii*, cuvântul „oboseală“ capătă alura unui adevărat concept metafizic, al cărui conținut îl redă cel mai bine această observație-cheie: „Lamentația individului depresiv că *nimic nu e posibil* este

posibilă doar într-o societate care crede că *nimic nu e imposibil*.“ Oboseala amintită este deci reversul unei provocări fățișe adresate de către om *posibilului* din el însuși.

Eseurile lui Han fascinează însă nu doar prin astfel de enunțuri cu statură metafizică, ci și prin referirile atât de dese și de substanțiale la marea literatură a lumii, adusă în discuție nu doar pentru a produce „dovezi“, cât mai cu seamă pentru a înfățișa ceea ce filozofia refuză în cele din urmă să formuleze în concepte. Concepte care, de la un moment dat încolo, rămân întotdeauna cuvinte goale. Întâlnim deci un tip de filozofie ce nu se dispensează de hermeneutica literară, așa cum și Heidegger a practicat-o în anii săi de maturitate.

Această radiografie metafizică a lumii în care trăim, deși pare că ne dă „vești rele“ despre noi, ne aduce însă și câteva dintre beneficiile lucidității. O luciditate pe care, altminteri, aș pune-o și pe seama unei anumite limitări: ochiul critic al autorului, cu care ne face o radiografie metafizică atât de percutantă, privește pe alocuri lumea europeană nu spre a o înțelege ca spectacol în sine, ci și pentru a hrăni, la o adică, nemulțumiri la modă. Există, vreau să spun, reflecții vag ideologizante în aceste eseuri despre „societate“, în fața căroră cititorul estic este, sper, cât de cât imunizat.

CĂTĂLIN CIOABĂ

Societatea oboseli

Prometeu obosit

Prefață la ediția a VI-a

Mitul lui Prometeu se poate reinterpretă ca o scenă ținând de aparatul psihic al subiectului performanței din zilele noastre, care își face singur violență, care se războiește cu sine însuși. Subiectul performanței, care se crede în libertate, este în realitate încătușat ca Prometeu. Vulturul, care îi devorează ficatul neconținut regenerat, este alter ego-ul său, cel cu care se războiește. Din această perspectivă, relația dintre Prometeu și vultur este o relație cu sine, o relație de autoexploatare. Durerea ficatului, altminteri nedureros, e oboseala. Ca subiect al autoexploatării, Prometeu este cuprins de o oboseală nesfârșită. El este figura arhetipală a societății oboselii.

În foarte criptica povestire intitulată *Prometeu*, Kafka întreprinde o reinterpretare interesantă a mitului: „Zei au obosit, vulturii au obosit, rana s-a închis de oboseală.“ Kafka întrezărea aici o oboseală tămăduitoare, o oboseală care nu sfășie răni, ci le închide. *Rana s-a închis de oboseală*. Și eseul de față se încheie cu reflecția pe seama oboselii tămăduitoare. Este acea oboseală care derivă nu de la o înarmare neînfrântă, ci de la o *dezarmare cordială a Eului*.

Violența neuronală

Orice epocă își are bolile ei directoare. Există astfel o epocă bacterială care s-a încheiat cel târziu odată cu descoperirea antibioticelor. În ciuda angoasei imense în fața pandemiei gripale, azi nu trăim într-o epocă virală. Mulțumită tehnicii imunologice, am depășit-o deja. Din unghi patologic, începutul secolului XXI nu este determinat nici bacterial, nici viral, ci neuronal. Boli neuronale ca depresii, deficit de atenție cu sindrom de hiperactivitate (DASH), tulburare de personalitate *bordeline* (TPB) sau sindromul *burn-out* (SB*) definesc peisajul patologic al începutului de secol XX. Ele nu sunt infecții, ci sunt infarcte condiționate nu de *negativitatea* unui „altceva“ [*das Andere*] de natură imunologică, ci de un exces de *pozitivitate*. Astfel, ele se sustrag oricărei tehnici imunologice branșate pe respingerea negativității extraneului [*das Fremde*]. Secolul trecut a fost o epocă imunologică. A fost epoca în care s-a procedat la separarea clară dintre interior și exterior, dintre prieten și

* Tulburare a afectivității care constă în apariția unor episoade depresive, urmate de episoade maniacale, denumită în medicină „tulburare bipolară“ sau „psihoză periodică“. (Notele marcate cu asterisc, precum și conținutul parantezelor drepte din întreg volumul aparțin traducătoarei.)

dușman, sau dintre propriu [*das Eigene*] și extraneu. Și Războiul Rece urmează această schemă imunologică. Într-adevăr, însăși paradigma imunologică a secolului trecut este dominată continuu de vocabularul Războiului Rece, de un veritabil dispozitiv militar. Atacul și apărarea determină acțiunea imunologică. În acest dispozitiv imunologic care invadează întreg planul social este înscrisă o cecitate: este respins tot ce e străin [*fremd*]. Obiectul respingerii imunitare este extraneitatea [*die Fremdheit*] ca atare. Chiar dacă străinul [*der Fremde*] nu are intenție ostilă, chiar dacă nici o primejdie nu vine din direcția lui, el este eliminat în temeiul *alterității* [*die Andersheit*] sale.

În ultima vreme au apărut diverse discursuri sociologice care se slujesc în mod expres de modele explicative imunologice. Actualitatea discursului imunologic nu se poate interpreta însă ca semn al faptului că societatea de azi este mai mult ca oricând organizată imunologic. Faptul că o paradigmă este în mod special ridicată la rang de obiect al reflecției reprezintă adesea semnul decăderii sale. De câțiva vreme se desfășoară pe nesimțite o schimbare de paradigmă. Sfârșitul Războiului Rece a avut loc chiar în cursul acestei schimbări de paradigmă.¹ Societatea intră astăzi progresiv într-o

1. În mod interesant există o acțiune reciprocă subtilă între discursul sociologic și cel biologic. Științele nu sunt libere de dispozitive a căror origine este extraștiințifică. Astfel, după sfârșitul Războiului Rece are loc o schimbare de paradigmă în interiorul imunologiei medicale. Polly Matzinger, imunolog american, respinge paradigma imunologică a Războiului Rece. Potrivit modelului său imunologic, sistemul imunitar nu deosebește *self* de *non self*, propriu de extraneu sau de „altceva“, ci deosebește *friendly* de *dangerous*. (Comp. Polly Matzinger, „Friendly and dangerous signals: is the tissue in control?“ [„Semnale

constelație care se sustrage total schemei de organizare și de apărare imunologică. Ea se caracterizează prin dispariția *alterității* și a *extraneității*. Alteritatea este o categorie imunologică fundamentală. Orice reacție imunitară este o reacție la alteritate. Dar astăzi în locul alterității apare *diferența* care nu provoacă reacție imunitară. Diferența post-imunologică, diferența postmodernă nu mai îmbolnăvește. În plan imunologic ea reprezintă *egalul* [*das Gleiche*].¹ Diferenței îi lipsește oarecum spinul extraneității, care ar fi declanșat o reacție imunitară vehementă. Iar extraneitatea se estompează într-o formulă de consum. Extraneitatea cedează locul exoticiului. Acesta e parcurs de *turist*. Turistul sau consumatorul nu mai sunt *subiect imunologic*.

Așa încât și Roberto Esposito își fundamentează teoria imunității pe o ipoteză falsă, atunci când constată: „În ultimii ani, ziarele au relatat în fiecare zi, poate chiar pe una și aceeași pagină, evenimente aparent disparate. Ce au în comun

prietenos și primejdios: este țesutul sub control?“, în *Nature Immunology*, vol. 8, nr. 1, 2007, pp. 11–13.) Obiectul apărării imunitare nu mai este extraneitatea sau alteritatea ca atare. Respins este doar intrusul care se comportă distructiv în interiorul propriului. Atâta timp cât extraneul nu sare în ochi, el nu este atins de apărarea imunitară. Potrivit ideii susținute de Matzinger, sistemul *biologic* imunitar este mai ospitalier decât s-a presupus până acum. Anume, el nu cunoaște nici un fel de xenofobie. Este deci mai inteligent decât societatea umană atinsă de xenofobie. Aceasta este o reacție imunitară patologic excesivă, păgubitoare chiar și pentru dezvoltarea propriului.

1. Și gândirea lui Heidegger vădește o amprență imunologică. Astfel, el respinge hotărât *egalul* [*das Gleiche*], opunându-i-l pe „aceiași“ [*das Selbe*]. Spre deosebire de egal, același posedă o interioritate pe care se bazează orice reacție imunitară.